

Evropský seminář o aplikaci matematických metod v sociologii

V červenci 1966 uspořádá UNESCO za spolupráce Čs. sociologické společnosti a Sociologického ústavu ČSAV evropský seminář o aplikaci matematických metod v sociologii a ekonomii. Je to v pořadí čtvrtý seminář s tímto tématem. Dřívější semináře se konaly v r. 1960 v Mentonu ve Francii, v r. 1962 v Gössingu v Rakousku a v r. 1964 v Oslo v Norsku. Tento čtvrtý seminář se bude konat v Prachovských skalách.

Tématem letošního semináře jsou matematické modely sociálních procesů se zvláštním zřetelem na změny postojů a chování (přednáší prof. Lazarsfeld, USA), matematické modely hospodářského vývoje (přednáší prof. W. Baumol z university v Princetonu, USA), analýza kauzálních vztahů (přednáší prof. Boudon z university v Bordeaux, Francie) a operační výzkum (přednáší prof. Kreweras z Paříže, Francie). Jako matematický poradce bude působit Nil Henry z Kolumbijské university, USA.

Semináře se účastní 15 vědeckých pracovníků z různých evropských zemí a 3–4 vědecké pracovníci z ČSSR. Účelem semináře je seznámit účastníky s nejnovějšími matematickými postupy v sociologii. Dosavadní semináře měly vysokou vědeckou úroveň. Výběr přednášejících zaručuje vysokou úroveň také tohoto semináře. V oboru sociologie je to první široká mezinárodní akce organizace UNESCO, jejímž pořadatelem jsou československé instituce. Můžeme očekávat, že tento seminář bude významným podnětem k rozvoji příslušného úseku sociologie u nás i v dalších socialistických zemích.

Václav Lamser

Zpráva o III. celostátním sjezdu polských sociologů

Sjezd se konal ve dnech 2. 2.–6. 2. 1965 ve Varšavě. Zúčastnilo se jej podle uveřejněného seznamu 233 členů Towarzystwa socjologicznego ze sedmi odboček této společnosti (Varšava, Krakov, Lublin, Lodž, Poznaň, Toruň a Vratislav). Sjezd byl přehlídkou výsledků polské sociologie za 30 let, které uplynuly od druhého sjezdu polských sociologů, konaného v r. 1935. Sjezd v r. 1935 měl být počátkem nové éry polské sociologie, ale v průběhu let se ukázalo, že se stal vlastně ukončením — jak konstatovala prof. Nina Assorodobrajová, předsedkyně Towarzystwa, ve svém zahajovacím proslovu na nynějším sjezdu. Tehdejšího sjezdu se zúčastnilo 110 účastníků, z nichž ale mnozí nebyli sociology

z povolání. Ráz tehdejšímu sjezdu dávala účast vynikajících vědců, tvůrců polské sociologie, jako byli Ludwik Krzywicki, Stefan Czarnowski, Florian Znaniecki, J. S. Bystroń, etnolog Stanisław Poniatowski a pedagog Helena Radlińska. Za uplynulých 30 let zprvu zdecimovala kádry polské sociologie válka a její důsledky. Po válce zůstalo jen nemnoho pracovníků, ale s jejich pomocí polská sociologie rychle obnovila svá pracoviště. Tento prvotní, velmi plodný ruch, který byl opravdu tvůrčí, byl pak na řadu let, když sociologie přestala být studijním předmětem na univerzitách, zabrzděn. Bez řádné organizace se sociologie nemohla náležitě rozvíjet, ale přesto bylo pokračováno v některých individuálních pracích a v některých empirických výzkumech, jak o tom hovořil ve svém uvítacím proslovu prof. Adam Schaff, předseda výboru filosofie a sociologie PAN.

V současné době pracuje v Polsku přes 300 sociologů, kteří dosáhli vědecké hodnosti magistra nebo doktora sociologie. Towarzystwo socjologiczne má přes 450 členů. Sociologie se studuje na třech univerzitách a na Vysoké škole společenských věd, kromě toho na dalších vysokých školách jsou katedry sociologie. Institut Filozofie a sociologie PAN ve svých sociologických odděleních zaměstnává kolem 50 pracovníků. Přibližně 70 institucí v Polsku se zabývá různými sociologickými výzkumy a z nich asi 40 má trvalá sociologická pracoviště. V letech 1958–1961, podle ne zcela úplných záznamů, vyšlo v Polsku 871 článků a 62 knižních titulů se sociologickou tematikou.

V posledních 8 letech se polská sociologie zabývala především těmito tématy:

- společenské aspekty industrializace;
- společenská mobilita a přeměny společenské struktury;
- vytváření nové dělnické třídy a nové inteligence;
- tvorba nových socialistických průmyslových vztahů;
- procesy urbanizace, město, městské sídliště (čtvrť), maloměsto;
- přeměna struktury vesnice (se zřetelem k zemědělskému dělnictvu);
- adaptační procesy a vytváření nových struktur na nově osídlených územích;
- vytváření socialistických forem politických vztahů (strana, národní výbor, volby);
- společenské aspekty armády;
- vytváření nových forem kulturního života se zřetelem k tzv. masové kultuře.

Prof. Assorodobrajová vyslovila mínění, že se věnuje výzkumu společenského vědomí

mnohem méně pozornosti než vnějším společenským procesům. Zdá se, že struktura společnosti je mnohem lépe prozkoumána než v polské společnosti běžné světové názory a v nich fungující systémy hodnot, než vytvoření nové morálně politické tvárnosti společnosti.

Sjezd provedl bilanci dosavadních výsledků výzkumu polské socialistické společnosti. Šest hlavních témat sjezdu bylo projednáno jednak na plenárních zasedáních, jednak v šesti sekcích, které projednávaly tematiku hlavních referátů. Na každé téma byl přednesen referát v plénu (pouze na téma urbanizace byly předneseny referáty dva), po němž následovala diskuse. V sekcích pak diskuse pokračovala podrobněji na základě písemných zpráv, které byly účastníkům sjezdu rozdány. Bylo jich celkem 77: k tématu industrializace 9, urbanizace 18, společenské přeměny na vesnici 8, masová kultura 14, průmyslové vztahy 16 a politické instituce 12. Diskuse v plénu se zúčastnilo asi 50 účastníků a v sekcích asi dalších 100.

První referát měl prof. Jan Szczepański z Varšavy na téma *Společenské aspekty industrializace v lidovém Polsku*. V úvodu se zabýval podmínkami industrializace a pak rozdělil proces industrializace do 4 základních etap: 1. etapa preindustrializace, tj. přípravné stadium, ve kterém se musí zajistit z podmínek především kapitál a kádry. 2. etapa výstavby průmyslových objektů a s nimi spojených investic, 3. uvedení objektů do provozu a zkompletování celého zázemí nových celků, 4. stabilizace chodu investičního celku a dosažení nové rovnováhy všech vztahů. Těmto čtyřem etapám v místním měřítku odpovídají rovněž čtyři období industrializace v měřítku celostátním. Zde jde o období, ve kterém národní hospodářství jako celek dosáhne určitého stavu, umožňujícího změnu v hospodářské struktuře a v organizaci národního hospodářství. Rovněž tady je první etapou období preindustriální. Druhé období je charakterizováno výstavbou závodů, které produkují výrobní prostředky. Po něm následuje třetí období, které by bylo možno nazvat komplementárním (a v němž se polské hospodářství nyní nachází), ve kterém jsou budována ta odvětví hospodářství, která jsou nepostradatelná k dosažení ekonomicky vyrovnaného národohospodářského celku. Konečně následuje období čtvrté, které by bylo možno charakterizovat jako období harmonického rozvoje celého národního hospodářství a které se rozvíjí na základě dlouhodobých perspektivních plánů. — V závěru referátu se prof. Szczepański zabýval rolí sociologů a sociologie v industrializačním procesu.

Referát o urbanizaci pod názvem *Urbanizační procesy v poválečném Polsku* přednesl prof. Stefan Nowakowski z Varšavy. V úvodě uvedl, že v r. 1931 obývalo města 27,4 % obyvatel Polska a v r. 1960 48,3 % obyvatel. Ve stejném období počet obyvatel žijících se zemědělstvím poklesl ze 60 % na 39 %. Proces urbanizace probíhal jednak ve formě stěhování obyvatelstva do měst, jed-

nak spojováním předměstských vesnic s městy a přeměnou některých vsí v města. Pokud jde o migraci, týkala se především mladých lidí, buď svobodných nebo těch, kteří teprve nedávno zakládali rodiny. To mělo za následek jednak to, že na všech poklesl přirozený přírůstek obyvatelstva, jednak demografické omlazení městského obyvatelstva a zvýšení přirozeného přírůstu ve městech, pokles úmrtnosti ve městech atd. Vyvolalo to ovšem i jevy dočasné společenské dezorganizace (alkoholismus, chuligánství, prostituce apod.). K urychlení procesu urbanizace přispívalo dále osídlování nových území, která byla před válkou více industrializována a urbanizována než území vnitrozemská. Dále prof. Nowakowski podrobně rozebíral strukturu migrujících, směry a způsoby migrace, atd. Pojednal o vztahu mezi vzděláním a opouštěním vesnic, o adaptaci ve městě a zvláště ještě o problematice nově osídlených měst na západních územích. Konstatoval rozdílnost urbanizačního procesu v Polsku ve srovnání s tímže procesem v západoevropských zemích v době jejich industrializace, resp. se současně probíhajícím urbanizačním procesem v Africe a v Jižní Americe. V závěru pak poukázal na nedostatečnost dosavadních výzkumů v tomto oboru.

Další referát *Misto a role procesu urbanizace ve společenských změnách v lidovém Polsku* přednesl doc. Janusz Ziolkowski z Poznaň. Referát rozšířil pojem urbanizace i na kulturní změny probíhající na vesnici, jež mají za následek takovou změnu životního stylu, která vlastně znamená přijetí městského způsobu života. Doc. Ziolkowski zkoumal dále vztah mezi urbanizací a industrializací a mezi urbanizací a dělbou práce. Konstatoval při tom, že v rajónech, kde byla pokročilejší urbanizace už předtím, než se započala prudká industrializace, nedošlo k tak silnému výskytu společenské dezorganizace. Rychlost urbanizačního procesu je dána i tím, že obyvatelé vesnic jsou vlastně v současné době v jistém smyslu již zurbanizováni společensky, tj. podléhají vlivu masových informací a kultury, mají představu o městském stylu života atd. Dále Ziolkowski zdůraznil emancipační charakter urbanizace a porovnával urbanizační procesy v Polsku a v jiných zemích a kontinentech. V této souvislosti zkoumal specifické znaky urbanizace probíhající v socialistických podmínkách. V závěru se zabýval spoluprací sociologů s urbanisty a s plánováním socialistického typu měst, takového, jaký by měl být. Roli sociologie vidí v tom, aby vypracovala alternativní konsekvence určitých řešení.

Referát *Sedláci a rolníci o společenských přeměnách vesnice v Polsku* přednesl doc. Bogusław Gałęski z Varšavy. V úvodě se zabýval všeobecným vymezením rozdílu mezi příslušností třídní a příslušností k určité skupině povolání. Pak poukázal na změnu společenské situace vesnického obyvatelstva v Polsku, k níž mj. patří zaměstnanost drobných vlastníků půdy v mimorolnických zaměstnáních (zjev u nás nazývaný „kovo-rolnictvím“ — pozn. překl.), likvidace rol-

nického zadlužení, zvýšení spotřeby potravin, resp. zkvalitnění struktury spotřeby, vzrůst úrovně bydlení, hygieny, celkové kulturní úrovně jeví se např. ve zvýšeném počtu odběru tiskovin, zvýšení počtu radiopřijímačů, televizorů, počtu prodaných vstupenek do biografů a na jiné kulturní podniky atd. S těmito změnami souvisí i změny v hierarchii hodnot. Neoceňuje se už především rozsah vlastnictví půdy, jako tomu bylo dříve, ale více se cení odbornost, znalosti, vzdělání, společenská aktivita, osobní kvality, atd. V závěru referátu pak doc. Gałęski konstatuje, že sedláci („chlopi“) ještě nepřestali být společenskou třídou, ale že vývoj pozvolna, postupně, a vytvářeje různé recidivy a protiklady směřuje k tomu, že se sedláci mění ze společenské třídy ve skupinu povolání, podobnou jiným takovým skupinám povolání, odlišující se od jiných už ne třídní příslušností, ale pouze profesí.

Na další téma, *Tvorba masové kultury v lidovém Polsku*, referovala doc. Antonina Kłosowska z Lodže, která spatřovala jednu z hlavních funkcí masové kultury v rozšiřování oblasti společných kulturních prožitků. Jde z formálního hlediska o přibližování obecnému typu kultury, odpovídající současným rozvinutým průmyslovým společnostem. Analýza kulturních procesů probíhajících v Polsku po roce 1944 potvrzuje teze o svazku rozvoje masové kultury s postupem urbanizace a industrializace.

K základům masové kultury v širším smyslu patří školský systém, jehož význam je tím větší, že jednotné vzdělání nejen poskytuje sumu značně standardizovaných kulturních prožitků, ale navíc je podmínkou přibližně stejného množství a intenzity recepce obsahů získávaných jinými cestami. Demokraticizace školství není ovšem jedinou podmínkou obdobné účasti v kultuře. Zmenšení materiálního rozpětí dostupnosti a společenských distancí a celkové demokratizace společenského života k tomu spolupůsobí. Tato demokratizace za současného stavu neznamená ovšem úplný egalitarismus, který by se jevil v úplném vyrovnání možnosti kulturní participace. Zůstávají stále dosti značné rozdíly mezi recepcí kultury ve městech a na venkově. V další části referátu se doc. Kłosowska zabývala základním přístupem ke státní kulturní politice. V zásadě jsou možné dva postoje, tj. pojetí kultury jako samoučelů a pojetí instrumentální. V prvním případě se vychází z předpokladu, že účast na sféře kulturních hodnot je základním právem mas a že jeho zajištění je jedním z nejcennějších výdobytků revoluce. V druhém případě se kultura chápe jako nástroj ovlivňování společenského vědomí, který je podřízen politicko-ekonomickým cílům, jejichž realizaci má napomáhat, nebo se chápe bezprostředně utilitaristicky (např. při výstavbě technického školství). Ve skutečnosti teprve oba tyto aspekty společně uplatňované vystihují charakter kulturní politiky. Ovšem, v určitých obdobích je možno hovořit o primátu toho či onoho pojetí. V konkrétním případě v Polsku v prvních poválečných letech dominovalo

stanovisko první a v období let 1949–1954 bezesporu stanovisko druhé. V souvislosti s tímto stanoviskem byly vynaloženy v Polsku na kulturní rozvoj velké prostředky a byl vybudován mohutný kulturní aparát. Tento rozvoj měl však i své nedostatky. Téměř výlučně instrumentální pojetí kultury, metody výběru kulturních hodnot a způsoby manipulace s konzumenty kultury anulovaly značnou část výsledků vynaloženého organizačního úsilí, neboť část rozšiřovaných kulturních děl byla přijímána s odporem, mnohé s mentálními výhradami atd. Přesto ale vybudování kulturního aparátu a intenzivní přestavba společenské struktury v těchto letech položily trvalé základy k dalšímu rozvoji masové kultury, když nastala opět rovnováha mezi pojetím instrumentálním a autotelickým. Přes určitý pokles některých ukazatelů v rozšiřování kulturních hodnot nastal fakticky vzrůst skutečné recepce těchto hodnot. Tento rozbor ukazuje, že statistická data, týkající se kulturní činnosti, nemusí být vždy zcela spolehlivá a musí se hodnotit kriticky.

Dále doc. Kłosowska hovořila o jevech koncentrace masových kulturních prostředků, ke kterým dochází v moderních průmyslových společnostech. Ve společnostech kapitalistických dochází k tomuto jevu v důsledku kapitálové koncentrace a monopolizace informačních prostředků na komerčním základě. V socialistické společnosti došlo rovněž ke koncentraci informačních prostředků, ovšem na jiné základně: na základně prováděné kulturní politiky a organizačních přeměn společnosti. Tak např. před válkou byl v Polsku právě čtyřnásobný počet deníků, než je dnes, ale při průměrně desetinásobně menším nákladě, než je dnešní průměr. Přibližně stejná situace je u týdeníků. Dále je hodno zaznamenání, že i výše nákladů vědeckých knih stoupla právě pětinašobně, ale i zde poklesl počet titulů proti předválečnému průměru.

Vytlačování tradičních forem kulturní činnosti moderními prostředky hromadné komunikace není však tak značné, jak se často soudí. Tradiční formy kulturní činnosti, jako přednášky, kluby, různé zájmové kroužky při kulturních domech atd. se vyznačují dosti značnou aktivitou, zejména při pořádání různých vzdělávacích kursů apod. Rovněž počet sportovního obecnstva a obecnstva na různých estrádách a zábavních pořadech vykazuje vzrůst, přes rozvoj televize a rozhlasu. Musí se totiž při zkoumání masové kultury brát v úvahu rovněž frekvence obecnstva na akcích tohoto typu. Přitom stoupá rovněž počet výkonových sportovců a počet různých amatérských hudebních souborů apod. Vztah těchto odvětví k prostředkům masové komunikace záleží vlastně v popularizaci těchto odvětví činnosti, v popularizaci „hvězd“ atd.

Hraničním typem mezi bezprostředním obecnstvem a prostředky masové komunikace (televize, rozhlas, tisk) je film. Je to vcelku standardizovaný produkt kultury, ale blíží se bezprostřednímu vnímání divadelnímu. Zejména při vyloučení typu „non-stop“ pořadů apod.

Sociologické výzkumy masové kultury jsou

dosud fragmentární a pokus o jejich syntézu překračuje ještě současné možnosti.

Dalším problémem, o kterém doc. Kloskowska pojednala, byl problém určitého kritéria ocenění obsahu masové kultury. Za toto kritérium zvolila jednak její dolní hranici, jednak podíl prvků vyššího kulturního obsahu v nejmasovějších komunikačních prostředcích. Co se týče dolní hranice, charakteristické pro Polsko je, že neexistují sešitová vydání sentimentálních románků a rovněž neexistují periodika určená výlučně senzácím, tzv. comicsy apod. Všechny tyto prvky se sice vyskytují v prostředcích hromadné komunikace, ale v nevelké míře. Zřídka se vyskytují obrázkové seriály, narážející na nejsilnější odpor kulturní politiky; vyskytují se jen v nemnohých večernících. Relativně nejčastěji se vyskytuje senzační literatura typu detektivně kriminálního, válečného, špiónážního apod. V souvislosti s koncepcemi úlohy násilí v masové kultuře byly tyto literární útvary zkoumány a bylo zjištěno, že z 82 takových útvarů uveřejněných v r. 1962 v 36 denících — kromě povídek válečných — se násilí vyskytovalo v 47 případech. Na každý z těchto 47 útvarů připadaly tři scény násilí, z nich polovina drastických. Srovnáme-li to např. s americkými comicsy, či s anglickým televizním pořadem, kde na hodinu dramatického pořadu připadá šest scén násilí, je výskyt násilí v polské masové kultuře nepoměrně menší. Rovněž tak podíl sentimentální literatury v ženském časopisu „Przyjaciółka“ není příliš velký. Tento časopis uveřejňuje i dosti značnou část klasických a hodnotných literárních útvarů ze světové i domácí literatury. Vůbec, charakteristické pro polskou masovou kulturu je to, že do oblasti masového působení přibírá mnohá hodnotná a kulturně významná díla. To se týká rovněž programu rozhlasu, televize, deního tisku atd. Ovšem tato tendence má jisté hranice, určené na podkladě zkušeností s možností recepce takových obsahů.

V souvislosti s masovou kulturou jako s rozšířením společných kulturních prožitků celé společnosti se mluvívá o procesu kulturní standardizace a nivelizace. Je tedy nutno položit otázku, zda a do jaké míry tento proces v polské kultuře probíhá. Odpověď na ni zatím nelze, je nedostatečně prozkoumána. Podle výsledků dosavadních prací lze spíše soudit, že konzumenti s vyšší kulturní úrovní mají většinou tendenci přijímat určitou část kulturních prožitků šířených masovými prostředky, avšak současně mají tendenci zachovávat si různorodost kulturních zájmů na vyšší úrovni a doplňovat jimi svou kulturní percepci.

Takto doc. Kloskowska došla v závěru mj. k formulaci, že směřuje-li demokratizace realizovaného vzoru a normativního modelu kultury k rozšíření sféry společných kulturních prožitků, pak tento proces probíhá ve dvou směrech: účastí nejširších mas v recepci obsahů vyšší kvality šířených masovými prostředky, a účastí veřejnosti výše kvalifikované v populárních zábavních pořadech. Charakteristickým rysem masové kultury v Polsku je

přítom zvyšování dolní hranice obsahů rozšiřovaných masovými prostředky a vnášení prvků vyšší kvality do masové kultury. Tyto předpoklady je třeba ještě ověřit dalšími sociologickými výzkumy a zejména je třeba přejít od výzkumu rozsahu recepce masové kultury k analýze procesu přejímání obsahů. Další téma, tj. téma průmyslových vztahů, bylo probráno v referátě, vypracovaném kolektivně dr. Kazimierzem Doktorem, doc. Marií Hirszczyńską, doc. Aleksandrem Matejkem z Varšavy a dr. Jolantou Kulpińską z Lodže. (Zprávu o tomto závazném referátu, který je i pro naše podmínky velmi aktuální, přineseme na jiném místě.)

Poslední referát zpracovává doc. Włodzimierzem Wesolowskim a doc. Jerzym Wiatrem z Varšavy na téma *Vytváření politických institucí lidového Polska* v úvodě vymezil pojem politiky jako boje o moc a užívání moci a poukázal pak na stále vzrůstající význam takto chápáného pojetí politiky.

Politika a státní moc se dostává v socialistické společnosti do centra celého společenského života a plní do určité míry i tu funkci, kterou plnil kapitalistický trh, tj. je rovinou společenské integrace určující v převážné míře charakter a průběh společenských procesů rovněž v jiných, „nepolitických“, oblastech společenského života. Trh, i když nezániká, ztrácí zčásti svůj význam a o průběhu všech společenských procesů rozhodují stále více činitelé politického charakteru. To sice neznamená, že ti, kteří vládou, mohou rozhodovat zcela libovolně, nezávisle na objektivních, na jejich vůli nezávislých zákonitostech, ale tyto zákonitosti vytvářejí okolnosti, které stanoví hranice reálnosti jednotlivých rozhodnutí. Eventuální nereálná rozhodnutí, odsouzená k neúspěchu, se však stávají rovněž činitelem ovlivňujícím společenský vývoj, i když v důsledku své nereálnosti nikdy nejsou zcela uskutečněna. To, co se v takových okolnostech uskuteční, je sloučením původního záměru rozhodujícího orgánu či jedince a tlaku činitelů nezávislých na vzlahu k rozhodujícímu orgánu, omezujících realizaci záměru.

Tak žádný teoretický výklad o socialistické společnosti nemůže být plný a přesvědčivý, jestliže v centru výkladu nebude analýza politického systému dané společnosti.

Musíme si tedy postavit otázku: jak dalece se tento fakt projevuje v sociologických výzkumech?

Na tuto otázku odpovídá celý referát. Úvodem poukazuje na význam této problematiky, uvádí nepoměr mezi pozorností věnovanou této otázce v empirických výzkumech a v teoretických úvahách na jedné straně, a mezi potřebami praxe, ve které politika hraje větší roli než by vyplývalo z projevovaného vědeckého zájmu, na straně druhé. Diskuse na sjezdu má právě přispět k vyjasnění pohledu ve směru přeměn polského politického systému a na roli sociologie v poznávání a zlepšování tohoto systému.

Polský politický systém je založen na pře-

ménách, které byly v polské společenské po válce provedeny. Především došlo ke změně třídní struktury cestou revoluce, dále došlo k mohutné socialistické industrializaci, která upevnila přeměnu třídní struktury a způsobila další veliké společenské přeměny a další přesun těžiště politického života do měst, dále došlo ke kulturní revoluci, která změnila stav společenského vědomí, a konečně, silným činitelem je zcela odlišná zahraniční politická situace Polska v současném světě, daleko příznivější než v minulosti. Tato příznivá situace spočívá v tom, že společenské přeměny v Polsku byly provedeny současně s podobnými přeměnami celé oblasti evropského kontinentu.

Polsko v průběhu těchto přeměn prošlo třemi fázemi. První fáze se odehrála v boji o socialistické přeměny. Boj byl namířen nejprve proti hitlerismu a domácí reakci. Po osvobození proti antisocialistické opozici seskupující se kolem Mikolajczyka. Toto období bylo ukončeno sjednocovacím sjezdem dělnických stran v prosinci 1948, který dovršil již dřívější porážku legální i nelegální protisocialistické opozice, zdůraznil vedoucí roli marxistické strany a dokončil proces formování systému diktatury proletariátu. V dalších letech — až do r. 1957 — to bylo období socialistických přeměn. Tato těžká fáze, ve které byly položeny základy průmyslné Polska, období pokračujícího třídního boje vedeného v nových formách, byla zkomplikována chybami v činnosti socialistického státu, které způsobily rostoucí odtrženost státní moci od mas pracujících. Toto odtržení bylo překonáno politickými přeměnami v r. 1956, kdy začalo třetí období — fáze relativní společenské stabilizace.

Třídní konflikty se v určitém smyslu udržují i v současné fázi vývoje polské společnosti, a to v oblasti politických názorů a postojů. Působí k tomu jednak v Polsku existující soukromý sektor hospodářství, jednak světový konflikt mezi socialismem a kapitalismem, který je zřídlem protisocialistických ideologických tendencí, ale tyto konflikty v té míře, jak se socialistické přeměny ve společenském vědomí upevňují, ztrácejí na ostrosti a významu. Tak např. třídní rozdily na vesnici, podle kategorií v jiné situaci adekvátně zavedených Leninem, — jak o tom psal nedávno B. Gałęski —, v konkrétní polské situaci nemají v nynější politické praxi opodstatnění. Budoucnost polské vesnice nelze vidět v boji mezi kulaky a vesnickou chudinou. Perspektiva další evoluce je v tom, že vnitřní třídní konflikty slábnou v procesu socialistických přeměn. Tomu má odpovídat i evoluce politického systému, která bude stále více umožňovat formulování a zastupování různých socialistických zájmů a přání. Cesta vede od modelu států typu diktatury proletariátu k typům všelidové socialistické demokracie, vyjadřujícím a realizujícím zájmy různých neantagonistických vrstev socialistické společnosti.

Proto je třeba na základě tohoto procesu zkoumat dozrávající politické instituce jednak jako nástroj třídního panství dělnické

třídy, jednak jako nástroj společenské integrace nové socialistické společnosti.

Klíčovou rolí v politickém systému Polska má Polská sjednocená dělnická strana, a referát tuto stranu označuje jako konstitutivní instituci mocenského systému. Současně je strana širokou reprezentantkou zájmů pracujících mas. To ovšem znamená, že strana reprezentuje různé vrstvy socialistické společnosti a proto v ní samotné se nutně musí objevovat protiklady, které jsou vlastní nové se tvořícím socialistickým vztahům. V této souvislosti se jeví veliký význam vnitrostranické demokracie, která je velmi důležitým prvkem celé socialistické demokracie. Vnitrostranická demokracie zabraňuje tomu, aby protiklady nepřerůstaly v otevřené politické konflikty, ale aby se přeměňovaly v politiku harmonizující zájmy dělnické třídy a zájmy jejich spojení.

Strana je tedy důležitým objektem sociologických výzkumů. Výzkumy se týkají rozličných funkcí, které strana ve své mnohoboké činnosti plní, jejího složení, které se v průběhu času mění, změn profilu členů a aktivistů, motivů vstupování do strany, vztahů mezi řadovými členy a aktivem strany a mezi okolím působení strany atd. Tyto úkoly plní především Pracovní společenské výzkumy Vysoké školy společenských věd při ÚV PSDS a menší výzkumná centra při některých nižších orgánech strany. Práce v tomto oboru jsou dosud v počáteční fázi, ale jejich významnost a užitečnost je jistě nepochybná.

Kromě PSDS v Polsku však existují i jiné strany, a to Sjednocená lidová strana a Demokratická strana. Dále existují politická seskupení, která plní určité funkce politických stran, ač vlastně politickými stranami nejsou. Jsou to katolická seskupení „Znak“, „Pax“ a Chrzescjanskie Stowarzyszenie Społeczne. Je nutno tedy polský politický systém klasifikovat jako systém hegemonní strany, jelikož všechny strany a politická seskupení uznávají hegemonii PSDS, vystupují s ní solidárně a nejsou jejími politickými rivaly. Přesto ale nelze spojenecké strany a seskupení opomíjet.

Takový politický systém je novum a neodpovídá klasickému rozdělení politických systémů v buržoazní sociologické literatuře, která rozeznává jen politické systémy s mnoha či dvěma vzájemně rivalizujícími stranami a systémem s jednou politickou stranou. Charakteristickým pro tento systém je především to, že je to systém krystalizace a reprezentace zájmů a mínění různých skupin společnosti, který však v důsledku vyloučení protisocialistické opozice nefunguje jako systém boje o moc.

Politickou formulí tohoto systému je Front Jedności Narodu (Národní fronta), který má pluralistickou strukturu.

Tento systém by měl být ještě podroben náležitému sociologickému zkoumání, zejména z hlediska rolí jednotlivých seskupení reprezentovaných ve FJN, jejich vzájemných vztahů, cest vedoucích ke společnému stanovisku ve FJN, forem spolupráce na různých

úrovňích politického života, atd. Rovněž se ukazuje potřeba monografických výzkumů jednotlivých složek P.J.N. Zde je třeba konstatovat, že tyto výzkumy se nekonají, kromě v PSDS. Ale právě na tomto poli — zevšeobecnující originální řešení, ke kterému dospěla v Polsku socialistická demokracie — by bylo lze najít mnoho nových a teoreticky zajímavých úkolů.

Dále se pak referát zabývá společenskými organizacemi, k nimž patří široká škála různých organizací od odborů a rolnických organizací přes mládežnické organizace a ženskou organizaci, odbojářskou organizaci, regionální organizace, menšinové kulturní organizace atd. až k organizacím náboženského charakteru a k církvím. Všechny tyto organizace hrají určitou roli v politickém životě země, ale jejich role a skutečný význam nebyly sociologickými výzkumy dosud téměř vůbec dotčeny. To je dosud bílé místo v polské sociologii, které by mělo být vyplněno; sociologický výzkum těchto organizací by měl jak vědecký, tak praktický význam.

Pak referát poukazuje na další rovinu, kde dosud rovněž sociologické výzkumy téměř chybí. Je to výzkum centrálních státních orgánů — analýza skutečných způsobů jejich fungování a stanovení vzorů jejich postupu. Jde o analýzu vztahů mezi postulovanými právními funkcemi a mezi jejich uskutečňováním v praxi, a o to, zda právní úpravy odpovídají skutečným potřebám a žádoucím vzorům.

Lepší situace je na poli výzkumu národních výborů. Těmito výzkumy se pak referát podrobněji zabývá, ukazuje jejich různé směry, dosavadní výsledky i nedostatky. Poukazuje v této souvislosti zejména na potřebu spolupráce sociologů, právníků, historiků a ekonomů.

Konečně poslední rovinou sociologického výzkumu politických institucí je výzkum složení, struktury a funkce mocenského aparátu v Polsku. Jde o výzkum skupiny lidí, jejichž povoláním je uvádět v život politická rozhodnutí, realizace procesu vládnutí. Charakter a role této společenské skupiny dosud nebyly vyčerpávajícím způsobem sociologicky zkoumány z pozic marxismu. Je třeba vykonat monografická studia jednotlivých kategorií této skupiny. Zatím byl takový sociologický rozbor proveden pouze u důstojnického sboru. Existence mocenského aparátu je využívána nepřátelskou propagandou k dokazování, že jde o novou „elitu vlády“ či dokonce „vládnoucí třídu“. Tato nepřátelská propaganda — praví autoři referátu — nás však zavazuje právě k tomu, abychom proti této propagandě mohli postavit důkladná vědecká studia charakteru státního a mocenského aparátu. Takové studium může ukázat zřídla byrokratických tendencí i zřídla tendencí opačných, které, nálezitě využité a usměrněné, mohou znemožňovat odcizování mocenského aparátu od mas, mohou zabránit jeho byrokratizaci. Zejména je také potřeba využít dosud v tomto směru nedostatečně využitých prací Leninových z posledního období jeho života a prací Gramscioho

(zvláště jeho *Novodobého knižete*). Závěrem pak autoři vyzvali k dalšímu prohloubení analýzy společenské struktury a analýzy přeměn politického vědomí v Polsku.

Ze sjezdových diskusí vyplynuly pak mj. návrhy dalších vědeckých úkolů v jednotlivých oborech sociologie.

Tak např. v sekci industrializace bylo konstatováno, že některé aspekty procesu industrializace nejsou dosud systematicky prozkoumány. Sekce tedy mj. navrhla systematické zkoumání různých otázek, např. změn v organizační struktuře průmyslu a s ním spojených odvětví, společenských důsledků fungování průmyslové organizace jako celku, ekonomických důsledků fungování různých forem organizace, vlivu fázi zprůmyslnění v celostátním měřítku na průběh procesů zprůmyslnění jednotlivých oblastí, ekonomických a společenských důsledků automatizace atd. Dále sekce navrhla užší spolupráci s jinými společenskými vědami.

V diskusi o urbanizaci vyslovil prof. P. Rybicki názor, že město je třeba chápat jako určitý systém uspokojující jisté lidské potřeby a zformuloval funkcionální definici urbanizace jako procesu změny v organizačním systému uspokojování lidských potřeb. V tomto smyslu je urbanizace proces opouštění společenstev jednoho typu a ustavování společenstev jiného typu; výsledkem tohoto procesu je zanikání rozdílů mezi městem a vesnicí. Dále bylo diskutováno o specifice socialistické urbanizace a v diskusi byly formulovány zásady modelu novodobého socialistického velkoměsta. Sjezdová sekce urbanizace navrhla vytvoření trvalé sekce urbanizace v rámci Towarzystwa Socjologicznego, která by mj. pořádala čtvrtletní shromáždění vždy v jiném místě. Rovněž byly navrženy formy spolupráce s architekty-urbanisty (obligatorní sociologické expertizy k urbanistickým plánům, vytvoření sociologické urbanistické poradny).

V sekci sociologie vesnice bylo mj. žádáno vypracování učebnice tohoto odvětví sociologie.

V sekci masové kultury byl schválen návrh na zřízení zvláštní kulturní sekce Towarzystwa Socjologicznego a na svolání pracovní konference tohoto oboru.

V sekci průmyslových vztahů se diskuse týkala tří souhrnných otázek: 1. Místa a funkce průmyslového podniku ve společenském systému socialistického hospodářství, 2. společenského systému podniku, a 3. organizační a pracovní problematiky týkající se povolání sociologa v průmyslu. K prvnímu problému bylo poukázáno na nedostatek prací týkajících se vyšších průmyslových organizačních článků a na existenci konfliktů na vyšší úrovni — konfliktů zájmů závodů s požadavky plánování a řízení celého národního hospodářství. K problematice druhého souboru otázek byly předloženy mj. dva návrhy modelů společenského systému podniku. Autorem prvního byl doc. Matejko, druhého dr. Dyonyziak. Konečně sekce navrhla vydávání zvláštního časopisu o otázkách průmyslové sociologie, vydání učebnice průmyslové socio-